

Rok 1968 na uneseném západě

Piotr Eckhardt

Podle Milana Kundery existuje v Evropě oblast, která přes více než půl století prožívala tragédii, kterou způsobilo odloučení se od historických a kulturních kořenů a uvěznění v pro její obyvatele úplně cizím systému. Střední Evropa po staletí patřila do oblasti kultury, jejíž kořeny sahají do starověkého Říma a katolického křesťanství. Avšak po roku 1945 byla od ostatních uživatelů latinského písma odloučena železnou oponou. Titul slavného eseje Milana Kundery byl tak o to větší nejen z toho důvodu, že oblast, do které patřilo Polsko a Česko, se nenacházela pouze v cizím, byzantsko-pravoslavném kulturním kruhu, ale co je horší, spolu s ní se esej dostal pod kontrolu totalitního komunistického režimu, jehož sladění s identitou našich společností bylo naprosto nemožné.

Nesnesitelnost nastalé situace vzbudila stále se vracející odpor. Velikost tragédie střední Evropy spočívala právě na vzdoru, který přetrvával po mnoho desetiletí bez šance na výhru, a který podněcoval mnoho událostí. Jedna z nich se odehrála v roce 1968, kdy Poláci a Češi (tvořící tehdy jednu zemi společně se Slováký) byli jejími hlavními hrdiny. První událost se konala v březnu, v Polské lidové republice, kde milice brutálně rozehnala studentské manifestace. Druhá událost se konala již v české Praze a ukázala se jako více bolestná. Nebyl to první středoevropský pokus o dosažení pozitivních změn, který byl brutálně potlačen velkým bratrem z Moskvy. Tentokrát však vykonavatelé Brežněvovy doktríny nebyli sami. Během vojenské intervence pod krycím jménem „Operace Dunaj“

využila Rudá armáda kromě jiných posil i posilu ozbrojených sil komunistického Polska.

A tak pokus jedné ze středoevropských zemí o vytržení se z tragické situace, která byla společná pro celou oblast, skončil nejen bolestnou porážkou, ale i uvržením stínu na vztahy mezi Čechy a Poláky (a protože vztahy nedemokratických zemí se řídily zvláštními – nesmyslnými – zákony, Československo za „bratrskou pomoc“ poděkovalo). Polsko napadlo Československo. To jsou fakta. Jejich interpretace, která bývá vytržena z širokého kontextu, může vést u Čechů k oprávněnému žalu a u Poláků k výčitkám svědomí a následně k popření až zapření tehdejší situace.

Jsem přesvědčen, že vzpomínka na operaci Dunaj (ostatně stejně tak jako na maďarskou revoluci v roce 1956, na polské protesty v únoru 1970 nebo na stanné právo) musí být sdílená celou střední Evropou a ne jen čistě národní a vždy umístěná v kontextu právě oné padesátileté tragédie ve střední Evropě, o které psal Kundera. Nezapomínejme na to, že polští vojáci byli skutečně v Praze. Musíme vědět, odkud tam přišli. Nesmíme zapomínat na to, že o několik let dříve to byla Budapešť a o několik let později to mohla být Varšava, kdyby polští komunisti nešli s vlastními lidmi do války v rámci preemptivního útoku. Mimochodem – musíme pamatovat i na to, že jak Jaruzelski, který byl tehdy v čele PLR, tak i Siwicki, člen Vojenské rady národní záchrany, měli osobní zkušenost s operací Dunaj, díky čemuž vzpomínka na český rok 1968 získává ještě další, věcný rozměr. Musíme pamatovat i na to, že rok 1968 je především rokem

Pražského jara, ale je také rokem již vzpomínaného polského března. Všechny ty události mají jednu společnou příčinu – tragickou polohu střední Evropy, ze které se jednotlivé národy chtěly jeden po druhém odtrhnout. Toto oddělení se našich společností od historie, kultury a tradic, se kterými se vždy vázaly, bylo hlavním důvodem všech těch tragických událostí. Byl to konflikt mezi komunistickým režimem a společností. Ne mezi Poláky a Čechy. V roce 1968 reprezentovali totalitní systém příslušníci milice, kteří v ulicích Prahy obušky bili polské studenty a vojsko (taktéž polské, bohužel). Zástupci zemí byli spíše Ryszard Siwiec a Jan Palach – Polák a Čech, kteří sdíleli tragický osud.

Je nutné si uvědomit, že potlačení pražského jara v roce 1968 je součástí společné tragédie ve střední Evropě. Ale chtěl bych ještě jednou zdůraznit, že zároveň ale není možné připustit, aby se zapomnělo na fakta polské historie. Nesmíme zapomínat, že bezmála 30 000 polských vojáků spolu s 750 tanky se nacházelo mezi vojsky, které potlačovaly československé pokusy o nové reformy. Vzpomínka patří Ryszardu Siwcowi, dramaticky protestujícímu proti operaci Dunaj, ale nemůžeme rovněž zapomínat například na generála Floriana Siwického, který v rámci oné operace stanul v čele 2. polské armády. Mnoho z mých vrstevníků (čili těch narozených po událostech kulatého stolu) bude velmi překvapeno, když jim řeknete, že polské vojsko, vracející se z Československa, vítaly ve Vratislavi statisíce lidí. Není to tak, že by v Polsku nikdo nepodporoval komunistický režim a jeho činnost. Dobré polsko-české vztahy vyžadují střezení historické pravdy dokonce i tehdy, kdy je pro Polsko nepohodlná. To je důležité v kontextu toho, že zákrok proti pražskému jaru není pro nás nejtěžším činem ve společné historii Polska a Česka. Koneckonců před rokem 1968 byl rok 1938 a Zaolzie.

Ještě jednou se vrátím ke Kunderovi. Těžíc z jeho argumentů musím zdůraznit, že jednota historických

událostí Polska, Česka a dalších zemí střední Evropy se staví proti stejnému nepříteli, kterým by mělo být Rusko (tenkrát vystupující jako Sovětský svaz). Avšak nemělo by smysl se mu stavět, ne jen kvůli historickým vztahům Česka a Ruska, ale i kvůli nynějším sympatiím, které projevuje přinejmenším část politické třídy našeho souseda. Český esejista napsal, že „ne Rusko, ale komunismus zbavuje národy podstaty“ a Rusko bylo první obětí tohoto systému. Rozdíl mezi dramatem ve střední Evropě a způsobem jakým Rusové snášeli komunismus, pramení z kulturní jednoty oblasti, do které náleží Polsko a Česko.

Drama střední Evropy skončilo v roce 1989 společně s pádem železné opony, která ji oddělovala od Západu. Počáteční optimismus spojený s koncem historie, ohlášeným Fukuyamou, si troufal soudit, že středoevropské hodnoty nebudou už nikdy ohroženy a dokonce, že vztahy mezi zeměmi dané oblasti, čili rovněž také mezi Čechy a Poláky, neponesou žádné ztráty. V podstatě bylo tak více důvodů k oslavám než k trápení.

Nemůžeme však odvracet naši pozornost. Musíme si být vědomi vlny populismu, neopodstatněné úzkosti a antiliberální nálady, které se šíří naší částí Evropy. Mohou mít přímý dopad na vztahy mezi našimi zeměmi. Obavy tohoto typu jsou posilovány například tím, když na sociálních sítích shlédneme materiál České televize, který uveřejnil náš přítel – čechofil, ve kterém se publicisté shodují, že je vlastně tak trochu ostuda být s Polskem a Maďarskem v jedné Visegrádské skupině.

Klíčem k rozvoji dobrých vztahů mezi Čechy a Poláky a zároveň i podmínkou pro budování něčeho pozitivního na památku roku 1968 je nejen povědomí o tom, že společnosti obou zemí patří do naší společné střední Evropy, ale i pamatování na hodnoty, jménem kterých se středoevropské společnosti vzbouřily mimo jiné i v roce 1968.